

УДК 343.2

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯ ЗАВІДОМО ПІДРОБЛЕНОГО ДОКУМЕНТА ПІД ЧАС ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Курилюк Ю.Б., к. ю. н.,
заступник начальника відділу
Департаменту охорони державного кордону
Адміністрація Державної прикордонної служби України

У статті проаналізовано склад злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 Кримінального кодексу України, з позиції його вчинення під час перетинання державного кордону. Розглянуто поняття використання підробленого документа під час перетинання державного кордону України. Досліджено різні погляди науковців із цього питання та намічено подальші напрями його дослідження.

Ключові слова: орган прикордонної служби, повноваження, використання підробленого документа, перетинання державного кордону.

В статье проанализирован состав преступления, предусмотренный ч. 4 ст. 358 Уголовного кодекса Украины, с позиции его совершения во время пересечения государственной границы. Рассматривается понятие использования поддельного документа во время пересечения государственной границы Украины. Исследованы разные взгляды ученых на данный вопрос и намечены последующие направления его исследования.

Ключевые слова: орган пограничной службы, полномочия, использование поддельного документа, пересечение государственной границы.

Kuryliuk Yu.B. CRIMINAL LIABILITY FOR USAGE OF A KNOWINGLY FORGED DOKUMENT DURING CROSSING THE STATE BORDER OF UKRAINE

In the article the legal components of a crime, envisaged by the paragraph 4 of the article 358 of the Criminal Code of Ukraine, have been analyzed from the perspective of its commitment during crossing the state border. The concept of usage of a forged document during crossing the state border of Ukraine has been considered. Various opinions of scientists regarding this question have been examined and further directions of its research have been outlined.

Key words: border guard service authority, competence, usage of a knowingly forged document, crossing the state border.

Постановка проблеми. Останні суспільно-політичні події в Україні вказують на те, що стабільний розвиток нашої держави тісно пов'язаний із безпекою її кордону. Практика засвідчує, що більшість загроз національним інтересам України формуються та мають передумови до зародження саме в межах прикордонних територій. Звідси вони розповсюджуються через державний кордон, втягуючи у свою систему або пособництво місцеве населення. Злочинні групи на державному кордоні в ході своєї діяльності вдаються до насилля, відмивають величезні суми грошей, підкупають посадових осіб, а та-

кож завдають шкоду й загрожують економічній і фінансовій системам держави.

Значна кількість протиправної діяльності у прикордонному просторі пов'язана з використанням особами, які перетинають державний кордон України, підроблених паспортних документів. Зокрема, тільки упродовж трьох останніх років у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України прикордонниками виявлено понад 1,7 тис. осіб, які намагалися перетнути державний кордон із використанням таких документів, і ця кількість має щорічну тенденцію до збільшення.

Стан розробленості проблеми. Особливості кримінальної відповідальності за підроблення документів, печаток, штампів і бланків, їх збут і використання підроблених документів досліджувались такими вченими-юристами, як П.П. Андрушко, Л.В. Дорош, О.О. Дудоров, Л.І. Калешина, М.І. Мельник, І.М. Осика, М.М. Панов, Б.І. Пінхасов, В.С. Постніков, С.С. Тучков, Н.О. Тимошенко, М.І. Хавронюк та інші.

Крім того, питання використання підроблених документів під час перетинання державного кордону досліджувалось О.В. Андрушком, О.Ф. Бантишевим, О.І. Онисько, Л.В. Серватюк, В.А. Сичем та іншими, а також такими російськими науковцями, такими як А.В. Горяінов, Т.Ю. Орешкіна, Ю.І. Скуратов, В.М. Лебедев та інші.

Однак натепер не існує спеціальних наукових досліджень кримінально-правової характеристики використання завідомо підробленого документа під час перетинання державного кордону України, багато положень опублікованих наукових і навчальних праць із цієї проблематики мають локальний характер, засновані здебільшого на нині не чинних законодавчих нормах і не враховують інших суттєвих законодавчих новацій.

Мета статті – теоретичне визначення кримінально-правового поняття злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 Кримінального кодексу (далі – КК) України, з позиції його вчинення під час перетинання державного кордону, а також визначення шляхів подальшого теоретичного і практичного вдосконалення правозастосовної діяльності в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки й полягає в скоординованій діяльності військових формувань і правоохоронних органів держави, організація та порядок діяльності яких визначаються законом [1].

Статтями 1 і 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» забезпечення недоторканності державного кордону й участь у боротьбі з організованою злочинністю на кордоні покла-

дено на Державну прикордонну службу України (далі – Держприкордонслужба).

Зрозуміло, що незаконне перетинання державного кордону України здійснюється різними способами. Так, О.Ф. Бантишев виділяє такі:

- без установлених документів;
- за підробленими документами;
- за документами інших осіб;
- за документами, які містять недостовірні відомості про особу;
- без будь-яких документів;
- з відповідними документами, але без дозволу Держприкордонслужби [2].

Найпоширенішим способом незаконного перетинання державного кордону в пунктах пропуску через державний кордон є перетинання кордону з використанням підроблених документів.

У юридичній науці поняття «використання підробленого документа» визначено як подання на підприємства, в установи, організації незалежно від їх форми власності для набуття прав чи звільнення від обов'язків, а також надання підробленого посвідчення або документа службовій чи приватній особі з тією самою метою [3, с. 717].

Використання завідомо підробленого документа може бути вчинене одним із двох способів: пред'явлення та подання документа. У разі пред'явлення документа суб'єкт, видаючи підробку за справжній документ, знайомить із його змістом інших осіб, при цьому підроблений документ залишається у володінні винного. Подання документа також передбачає, що певне коло осіб ознайомлюється зі змістом підробленого документа, але підробка не залишається у винного, а передається уповноваженим особам для посвідчення тих чи інших фактів з метою отримання прав або звільнення від обов'язків [4, с. 895].

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про прикордонний контроль» [5], перетинання особами державного кордону здійснюється лише за умови проходження прикордонного контролю. Початком здійснення прикордонного контролю особи є момент подання особою паспортного, інших визначених законодавством документів для перевірки

уповноваженою службовою особою Держприкордонслужби.

Паспортним документом, згідно з указаним Законом, визнається виданий уповноваженими державними органами України чи інших держав або статутними організаціями ООН документ, що підтверджує громадянство, посвідчує особу пред'явника, дає право на в'їзд або виїзд із держави й визнаний Україною (п. 12 ст. 1).

Науковцями відмічається всебічна класифікація документів. В.Ю. Шепітько за юридичною природою ділить документи на справжні та підроблені, а за джерелом – на офіційні (паспорт, посвідчення особи, довідка) та неофіційні (лист, записна книжка тощо). У підробленому документі зміст або реквізити не відповідають дійсності. При цьому підробка буває двох типів – інтелектуальна або матеріальна. Інтелектуальна підробка полягає у складанні й видачі правильного за формою та виготовленням документа, але такий документ містить свідомо неправдиві відомості. Матеріальна підробка передбачає зміну змісту документа через унесення до нього неправдивих відомостей або шляхом повного виготовлення підробленого документа [6].

Науковці мають різноманітні підходи до визначення виду підроблення документа. Так, Л.В. Дорош уважає, що підроблення посвідчення або іншого документа – це: а) повне виготовлення фальшивого документа, схожого на справжній; б) унесення у справжній із погляду форми документ неправдивих відомостей; в) зміна змісту або характеру документа шляхом механічних маніпуляцій; г) підроблення відбитків штампа, печатки як необхідного реквізиту документа [7, с. 1055].

С.І. Селецький під підробленням документа розуміє виготовлення фальшивого посвідчення або іншого документа; внесення в справжнє посвідчення (документ) неправдивих відомостей; унесення змін у текст посвідчення [8, с. 305]. Аналогічної точки зору дотримується й Т.Ю. Орешкіна [9, с. 369].

За своїм змістом унесення в справжній документ неправдивих відомостей, печаток (штампів) охоплює собою вне-

сення змін до тексту такого документа, а тому точки зору цих науковців, по суті, є схожими й дають можливість зробити висновок про наявність двох форм підроблення документа:

– повна підробка, якою наслідуються основні елементи (реквізити) дійсного (справжнього) документа;

– часткова підробка, яка полягає у фальсифікації у вигляді внесення певних змін у реквізити дійсного (справжнього) документа.

Щодо інших документів, визначених законодавством, для перетинання кордону, то варто дослідити низку інших нормативно-правових актів, що визначають відповідний перелік документів, необхідних для перетинання державного кордону. Так, наприклад, відповідно до п. 4 Постанови Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 25.08.2010 № 724), виїзд з України громадянина України, який не досяг 16-річного віку, в супроводі одного з батьків або інших осіб, уповноважених одним із батьків, здійснюється за обов'язкової наявності нотаріально посвідченої згоди другого з батьків із зазначенням у ній держави прямування та відповідного часового проміжку перебування в цій державі [10]. Також, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 № 150, деякі іноземці та особи без громадянства можуть здійснити в'їзд в Україну й виїзд з України не тільки за паспортним документом, а й за наявності відповідної візи [11].

Водночас з аналізу вищевказаних нормативно-правових актів і багатьох інших впливає законодавче визначення суб'єкта досліджуваного злочину, яким може бути особа, яка є або громадянином України, або ж іноземцем чи особою без громадянства, котра досягла 16-річного віку. Ця особа повинна бути документована паспортним документом, а також мати при собі інші документи, передбачені законодавством України.

Під час визначення місця вчинення злочину, що розглядається, законом здійснення прикордонного контролю і пропуску через державний кордон осіб

визначено виключно в пунктах пропуску чи пунктах контролю через державний кордон України. Водночас передбачено деякі винятки, у разі настання яких зазначені дії можуть здійснюватись поза пунктами пропуску або на території суміжних держав. Але ці обставини є виключними та передбачені ч. 3 ст. 5 і ст. 26 Закону України «Про прикордонний контроль».

У цьому контексті вважаємо за доцільне наголосити на окремих обставинах, що виникли після незаконної окупації Автономної Республіки Крим, а також актів агресії Російської Федерації на Сході України.

Передусім не можна розцінювати здійснення прикордонного контролю в контрольних пунктах в'їзду-виїзду на межі між Херсонською областю і кримським півостровом як перетинання державного кордону України. Після набрання чинності 27 квітня 2014 р. Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [12] державний кордон України в Криму змінив свій правовий статус на межі тимчасово окупованої території України.

По-друге, також не можна розцінювати як перетинання державного кордону України здійснення прикордонного контролю в контрольних пунктах в'їзду-виїзду, розташованих на лінії зіткнення в районі проведення антитерористичної діяльності, що так само не має статусу державного кордону.

Наостанок зауважимо, що суттєвою обставиною кваліфікації складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України, є його суб'єктивна сторона, яка характеризується лише прямим умислом та обов'язковою метою використання підробленого документа – отримання певних прав чи звільнення від тих або інших обов'язків. Указаний висновок впливає з прямого посилання в диспозиції статті на «завідоме» використання підробленого документа. У нашому випадку метою використання підробленого документа є прагнення винного отримати від уповноваженої службової особи Держпри-

кордонслужби дозвіл на перетинання державного кордону України (в'їзд на тимчасово окуповану територію України чи до району проведення антитерористичної операції або виїзд із них).

Висновки. Ураховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що використання завідомо підробленого документа під час перетинання державного кордону України – свідоме пред'явлення особою (громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства) уповноваженій службовій особі Держприкордонслужби в пункті пропуску (пункті контролю) через державний кордон повністю або частково підробленого паспортного чи іншого визначеного законодавством документа, визнаного Україною, що підтверджує громадянство, посвідчує особу пред'явника, а також дає право на в'їзд або виїзд з України, з метою отримання дозволу на перетинання державного кордону України.

Для повного опрацювання обраної теми варто здійснити подальше дослідження злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України, окреслити його кримінально-правові та кримінологічні проблеми, вивчити співвідношення цього злочину зі злочинами, передбаченими ст. 149 (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини), ст. 332 (незаконне переправлення осіб через державний кордон України), ст. 332-1 (порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України або виїзду з неї) КК України, а також адміністративними правопорушеннями, передбаченими ст. ст. 204-1 і 204-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України; порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України або виїзду з неї), окреслити перспективи запровадження кримінальної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону, поєднане з використанням підробленого документа, а також вивчення інших теоретичних і практичних питань у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.
2. Бантишев О.Ф. Адміністративна відповідальність за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України : [навчальний посібник] / О.Ф. Бантишев. – Ужгород : Ужгородська міська друкарня, 2007. – 241 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / за заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. – К. : Форум, 2001. – 942 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за заг. ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2002. – 1104 с.
5. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 6. – Ст. 148.
6. Криміналістика : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] / за ред. В.Ю. Шепітька. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : ВД «Ін Юре», 2004. – 728 с.
7. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : ВД «Ін Юре», 2003. – 1196 с.
8. Селецький С.І. Кримінальне право України. Особлива частина : [навчальний посібник] / С.І. Селецький. – К. : ЦУЛ, 2008. – 496 с.
9. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / отв. ред. А.И. Рарог. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Велби ; Проспект, 2008. – 362 с.
10. Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2010 № 724 // Урядовий кур'єр. – 03.09.2010. – № 162.
11. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 № 150 // Урядовий кур'єр. – 07.03.2012. – № 44.
12. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 26. – Ст. 892.